

Het voornaamste gebod

Diet Kramer: „Thuisvaart”. Uitgeverij. Holland, Amsterdam.

Al jaren lang is Diet Kramer een bekend schrijver, door haar frissche jeugdboeken, het meest waarschijnlijk door „Bikkell”. Gaarne hield zij zich bezig met de problemen van de moderne jeugd. Zij bepaalde zich niet slechts tot het constataren van en het uitvoerig beschrijven van de moeilijkheden, waarmede jonge menschen te worstelen hebben, doch ze zocht steeds naar een oplossing, een bevrijding. Hoewel zij tot de christelijke auteurs werd gerekend, misten haar boeken die positieve instelling, die men van echte christelijke kunst mocht verwachten. De hoofdpersoon wist zich met energie en groot zelfvertrouwen boven de moeilijkheden uit te werken en baande zich zoo een weg door het leven.

Bij de meeste schrijvers is het zoo, dat men in hun verschillende boeken steeds een zelfde type zal aantreffen, een persoon, met wien de schrijver sympathiseert of met wien hij zich verwant gevoelt. Dit is zeer begrijpelijk, daar in elken roman de levens- en wereldbeschouwing van den schrijver uitgesproken wordt. Hoe verschillend de situaties ook zullen zijn in opeenvolgende boeken door de geheel andere probleemstelling, steeds zal de kern in wezen dezelfde zijn en zal men bekende personen aantreffen in de onderscheidene romans. Zij zijn als het ware de dragers van de levensbeschouwing, die in het boek tot uiting komt.

Nu is het natuurlijk zeer goed mogelijk, dat de schrijver in den loop der jaren tot een ander levensinzicht komt, hetzij door een regelmatig groei en rijping, hetzij door een plotselinge verandering tengevolge van een ingrijpende gebeurtenis. Men zal in den roman die na deze innerlijke verandering geschreven is, toch dezelfde karakters blijven aantreffen, slappelingen, krachtfiguren of cynische menschen, al naar gelang de schrijver geaard is. Doch in deze karakters zal de verandering optreden, die voortspruit uit het gewijzigde inzicht van den schrijver, in goeden of in kwaden zin.

De lezers van Diet Kramers boeken weten, dat zij graag sterke karakters teekent, jonge menschen met een eigen wil, die weten of althans meenen te weten, hoe zij zich moeten verdedigen tegen de op hen aanstormende moeilijkheden. Wel gelukt het hun niet op de wijze die zij zich hadden voorgesteld, maar wanneer hun energie in goede banen wordt geleid, komen ze er boven uit en vinden hun weg door het leven.

Ook het nieuwste boek van deze begaafde schrijfster brengt ons weer in aanraking met een „Bikkell”-figuur, wier zachte kern omgeven is door een keiharde schaal, die harde stooten kan verdragen en eerst met een zwaren slag gebroken wordt.

De schrijfster heeft jarenlang in Indië gewoond en heeft het leven in de concentratiekampen daar meegemaakt. Haar roman is er het gevolg van. Deze onderscheidt zich echter zeer gunstig van andere concentratiekampbeschrijvingen. Hij geeft niet een eindeloos relaas van kwellingen, vernederingen, martelingen en moordpartijen, zooals wij die elders ook, min of meer „interessant” beschreven, kunnen lezen. En toch is de korte kampperiode, die den inhoud vormt van het eerste groote hoofdstuk, van beslissende betekenis voor de karakterverandering, die de roman uitbeeldt.

Marja, de hoofdpersoon, opgevoed in een goed christelijk gezin, ziet haar vrome moeder langzaam wegsterven aan ondervoeding. Al het leed en de ellende van het kamp heeft ze tot dusver kunnen verdragen door het blijmoedige geloof van haar moeder. Dat geloof hoorde bij haar moeder, die daardoor ook het moeilijke karakter van haar man niet alleen verdragen kon, maar het huwelijk met hem tot een geluksstaat wist te maken. Marja was daardoor zoo vertrouwd geraakt met de „sfeer” van het geloof, dat ze het als een natuurlijk iets aanvaard had en stellig meende, dat zij 't ook eens als erfgoed zou bezitten.

Het sterven van haar vader, de scheiding van haar zuster in Indië en van haar broer en getrouwde zuster in Holland, hoe moeilijk het haar aanvankelijk viel, kon zij te boven komen, beschreven als zij werd door de liefde van haar moeder, die gevoed werd uit een onuitputtelijk geloof. Zelfs de ziekte van haar moeder en haar dreigende dood kon zij aanvaarden, daar dit ziekbed de voorbereiding zou zijn op een heerlijke toekomst en een getuigenis was van de kracht van het geloof.

Hoe groot was dan ook de schok, die haar eigen wankele geloof, dat meer op onbewuste traditie, dan op levende ervaring gegrond was, ondervond toen zij bemerkte dat haar moeder in de laatste weken voor haar sterven slechts dacht aan eten. De liefde tot God en voor haar kind schenen verdwenen, nu de nood tot haar zelf kwam. In plaats van de christelijke liefde, verdraagzaamheid en eenswillendheid met God, die het kind verzoenden met de gedachte aan het naderende einde, kwam een dierlijke drang naar voedsel, die al de hogere waarden verdrong. Marja zag haar moeder even arm als de meest ongelovige, even egoïstisch als alle anderen; haar geloof bleek geen kracht te bezitten als het ging om het behoud van het armzalige leven. Zoo verloor Marja haar moeder reeds voor haar dood, en dat smartte haar meer dan het eigenlijke sterven, dat ten slotte een bevrijding was. Geheel alleen blijft zij achter in het kamp, worstelend met de vraag naar het waarom.

Waarom moest zij moeder zóó zien sterven, waarom had God haar niet geholpen? Moest de mensch dan toch alleen den weg zoeken door dit leven en was het geloof niet meer dan een zinbegoocheling, alleen geschikt om voor anderen den waren aard van het eigen hart te verbergen? Berustte de liefde tot den naaste in wezen niet op egoïsme, was zij geen holle frase, waardeloos als de nood aan den man kwam?

Als straks, na nieuwe slagen: evacuatie, vermoordding van de nauwelijks weergevonden zuster door de extremisten; opgejaagd worden van plaats tot plaats, eindelijk, doodmoed, Marja aan boord van een schip gaat, laat zij in Indië niet slechts drie graven achter, maar ook de knopgeslagen illusie van een christelijk leven. Reeds in

den extremisten-tijd leert zij andere jongelui kennen, die ook in het kamp, hun respect voor de ouderen hebben verloren, daar zij hooghartig egoïsme bij hen vonden, in plaats van liefdevolle behulpzaamheid. De ouderen waren de arrivés, die straks hun baan hoopen weer te krijgen en daardoor intenser van het leven te genieten, de geleden ellende zouden wegwischen uit hun leven. De jongeren moesten zichzelf maar redden. Zoo vinden vier ontwortelde jongelui elkaar aan boord op de thuisvaart. Een van hen, Frank, heeft innerlijke winst gemaakt. Hij, afkomstig juist uit een niet-christelijk gezin, dus zonder traditie, maar bespiegelend van aard, is door de levenshouding der meerderheid in het kamp, gekomen tot een leven van overgave, van liefde tot den naaste om Gods wil.

De bijfiguren in den roman komen soms onvoldoende uit. Noch van Tine, noch van Frank en John komen we heel veel te weten. Hun optreden dient om het karakter van Marja duidelijker te doen uitkomen. Tine's hulpvaardigheid, die zich uitstekend weet te vereenigen met een behoorlijk egoïsme, brengt haar afwisseling, maar geen ware vriendschap. Frank is stellig de sterkste, maar zijn kracht is gefundeerd op zijn geloof en juist daarom staat Marja er sceptisch tegenover. Soms houdt ze zich bezig met John, die totaal van zijn fundamentele geslagen, zich met duistere practijken bezig houdt om zich door het leven heen te slaan. Want dat waardeert Marja in hem, ondanks zijn immoraliteit, dat hij met eigen krachten zich tracht staande te houden.

Zelf ompantserd ze zich met een hooghartig egoïsme, waarop alle liefde van haar broer en diens vrienden en het gezin van haar zuster op afstultten. Dit gedeelte van het boek is sterk geschreven; een figuur als de Bikkell wordt hier geteekend, maar hechter, dieper van karakterbeschrijving. Haar toenemende verharding naar den buitenkant, naar mate de kern zachter wordt.

Daarvoor wordt de figuur van Flip ingevoerd. Een oud illegaal werker, psychopaat geworden, met angstvisioenen. Een geestelijk verzakte, die met de hulp van Marja's broer en diens vriend op de been wordt gehouden. Prachtig beschreven is de verhouding van het drietal, dat hulp verwacht van Marja, de sterke.

Hier bereikt het boek zijn hoogtepunt: het conflict met Flip, die door haar afgewezen, tot waanzin vervalt en in een gesticht komt. Zoowel Herwig, haar broer, als Bert, diens vriend, verwijten Marja haar houding, en wijten aan haar Flips ondergang.

Heel goed is de innerlijke strijd van Marja beschreven, haar onrust omdat zij in haar hart de waarheid erkent, die zij uiterlijk loochent. Het beroep op de naastenliefde wordt hooghartig afgewezen door de herinnering aan het sterven van haar moeder, haar tocht tenslotte naar het gesticht onderneemt zij gedrongen door het leven van haar moeder. 't Onderhoud met Flip is beslissend voor haar.

De geestesleke vraag naar niets meer, waarshuwt haar slechts voor zich zelf, als zij zijn absolute verlatenheid ziet, gevoelt ze voor het eerst weer medelijden met een ander, doch deze aanvaardt dat medelijden niet meer. Dan staat zij in haar schijnbare kracht machteloos. Niets kan zij doen om haar kwaad te herstellen, niets kan zij geven aan dezen mateloos eenzaam. Geslagen gaat zij heen en als zij op de thuisreis — de tweede thuisreis — haar leven de revue laat passeeren, leert zij de kracht der liefde kennen.

Zij ziet haar vaders karakter, door moeder verzacht, het hare, dat leefde in moeders blijheid. Zij ziet nu ook het leed van haar moeder anders dan dat van Flip. Haar geest was al vrij, toen het lichaam nog leed en om eten vroeg. En daar was toen haar haat tegen God mee begonnen, met verkeerd inzicht, met egoïsme, omdat zij moeder wou houden, zooals ze eens was. Alles ziet ze nu scherp als schuld en nog eens schuld.

Als ze nu thuis komt zoekt ze Frank op, de jongen die God had leeren liefhebben te midden van het egoïsme om zich heen, die den naaste lief had, omdat God hem liefhad.

Heel zuiver is de karakterverandering van Marja gemotiveerd. Het is hier geen plotselinge bekeering, maar het einde van een lang proces. Zij heeft van haar kindsheden af de geloofswaarheden gekend, maar haar trotsche ik heeft zich verzet tegen den eisch: God lief te hebben boven alles, en den naaste als zich zelf. Bewust heeft zij zich verhard, ook als zij zag en hoorde de kracht van het geloof in het leven van haar broer. Heimelijk erkende zij bij het lezen van den bijbel wel de waarheid daarvan, maar naar buiten brak het niet door. God moest de schaal eerst stuk slaan, voordat het nieuwe leven tot uiting kon komen.

Dit wordt in dezen roman zoo goed beschreven, hoe God de hardheid van het hart breekt, om het tot een akker te maken voor het langzaam kiemend zaad van liefde tot God en den naaste.

Dit boek mist die zonnigheid, die over andere boeken van Diet Kramer ligt, het is somberder getint of liever zwaarder van tint. Het is de belijdenis van een moeitvol verkregen waarheid in een wereld van haat en leed, van zelfzucht en innerlijke leegte.

Hier pasten geen luchtige verhaaltant, geen vrolijke kleuren, daarvoor was dit boek over jeugdige menschen te ernstig. Dit jonge meisje, Marja, is aan het wankelen gebracht door het gebeuren om haar heen. Dit heeft in het verhaal zijn passend aandeel gekregen, niet te breed, zoo niet wat kort. Zij heeft innerlijk moeten uitvechten, wat zij voor de wereld verbergen wilde; vandaar de lange beschouwende gedeelten, misschien soms iets te lang. Saai wordt het boek echter nooit, daarvoor is het te warm geschreven. Sombler is het ook niet, omdat, ondanks alle ellende, geestelijk en lichamelijke, die hier ten voeten uit beschreven wordt, het einde de oplossing brengt, die voor elk probleem de eenige moet zijn: dat God in gronde-looze genade neerziet op de gebrokenen van hart.

Met dit boek schaaft Diet Kramer zich bij de kleine groep echt christelijke schrijvers en meteen neemt zij er een zeer voornam plaats bij in.

Wij hopen, dat de christelijke kunst door haar verdere werk zal worden opgevoerd. Haar eerste roman droeg den naam „Begin” en gaf blijk van goede capaciteiten. Thuisvaart is een nieuw begin, het product van een gerijpen geest, waarin het probleem van de jeugd behandeld wordt met diep begrip, medegevoel en christelijke levensvisie.

H. S.

Gods, over de goederen dezer aarde heerschappij te oefenen” (blz. 20 brochure), in welke positie de mensch zoowel vóór als na den zondeval verkeerde, — dat dit vaste gegeven niet meer richting heeft gegeven aan zijn overwegingen, zoodat hij toch kwam tot de stelling, dat „de eigendom in de eerste vijf boeken der Heilige Schrift eerst na den zondeval in het menschelijk leven opgekomen recht zou zijn” (blz. 20 brochure).

Als het wezen van den eigendom gelegen is in heerschappij oefenen, in het beheeren van den eigendom Gods, dan vindt juist deze, zoo gezene en bepaalde eigendom zijn ontstaan niet na den zondeval, maar zeer bepaald er vóór, in den staat der rechtheid, want in Gen. 1:28 wordt aan den mensch dit mandaat verleend. De vraagstukken van den eigendom worden en blijven dan, ook in eigenlijken zin voor wie leeft bij het licht van de Heilige Schrift vragen van rentmeesterchap, van beheer en bestuur. De zondeval bracht geen wijziging in den absoluten eigendom Gods en evenmin in de opdracht aan den mensch gegeven in Gen. 1:28. Alleen werd door God verklaard, dat deze opdracht voortaan na den zondeval in het tweet des zansichs zou worden volbracht en dat iedere, individuele mensch aan deze opdracht alleen zoo lang zou kunnen blijven werken als zijn leven hier beneden door God in stand werd gehouden.

Bij de bespreking van het eerste ontstaan van den eigendom erkent ook dr Van Es in zijn proefschrift, dat er in de woorden van Gen. 1:28 „beginselen liggen uitgedrukt, waaruit onder bepaalde omstandigheden de eigendom zich ontwikkelen kon” (blz. 43).

Wanneer dr Van Es nu, gelijk hij in zijn brochure deed, het wezen van den eigendom bepaalde in heerschappij te oefenen, dan is het onverklaarbaar m.i. hoe hij toch van deze woorden uit Gen. 1:28 vervolgens kan verklaren: „Maar op zichzelf genomen wordt de eigendom door deze woorden nog niet verondersteld” (blz. 43 proefschrift). Dit zou alleen kunnen gelden, wanneer men het wezen van den eigendom in iets anders ging bepalen dan in heerschappij, doch daartoe geeft de Heilige Schrift ons geen recht. Zoowel wat den toestand voor als na den zondeval betreft geldt, dat de mensch beheerder is van het goed van den Schepper, en God Zelf de absolute Eigenaar.

Wanneer ik mij hier even een uitstapje mag veroorloven dan is het b.v. ook merkwaardig, dat iemand als dr Emil Brunner ten aanzien van den eigendom onder menschen in zijn werk „Gerechtigheid” (Zwingli Verlag, Zürich, 4.—5. Tausend) een ander standpunt inneemt dan in zijn andere werk: „Das Gebot und die Ordnungen” (Zwingli Verlag, Zürich, 4e druk). In laatstgenoemd boek betoogt hij, dat het tegen de Schepping is wanneer in de maatschappij alles gelijk gemaakt wordt of wanneer de maatschappij wordt opgelost in enkele individuen. Hij vervolgt dan: „Daraus ergibt sich das das Privateigentum von der Schöpfungsordnung aus weder bejaht oder verneint werden kann” (hieruit volgt, dat vanuit de Scheppingsorde de privateigendom noch bevestigd noch ontkend kan worden) (blz. 389). Maar in zijn werk „Gerechtigheid” stelt hij de zaak anders. Wij lezen op blz. 70: „Aber nicht nur die Verfügungsgewalt über Leib und Glieder ist dem Menschen ursprünglich, von Schöpfungs wegen, zugeteilt, sondern auch „Eigentum”. (Maar niet slechts de beschikkingamacht over lijf en ledematen is den mensch in den aanvang vanwege de Schepping toebedeeld, maar ook „eigendom”). En met een duidelijke verwijzing naar deze woorden betoogt hij verder op blz. 175: „Da es ohne Eigentum keine Freiheit gibt, ist, wie wir schon sahen, das Eigentum, das Privateigentum, ein Schöpfungsrecht”. (Daar er zonder eigendom geen vrijheid bestaat, is, zooals wij reeds zagen, de eigendom, de privateigendom, een scheppingsrecht.) Wat dus volgens het eene werk vanuit de scheppingsorde noch ontkend noch bevestigd kan worden is volgens het andere werk een scheppingsrecht te noemen. Hiertegenover meenen wij te mogen opmerken, dat wanneer de scheppingsorde ons niets zou zeggen ten aanzien van den privateigendom, er ook niet gesproken kan worden van een recht van dien eigendom, daar dit recht in de scheppingsorde moet zijn begrepen. God als Schepper en Onderhouder stelt beide, recht en orde, en handhaaft deze, en dat van den beginne af.

Wij zijn van oordeel, dat op grond van Gen. 1:28 wel degelijk gezegd moet worden, dat de scheppingsorde, door God Zelf ons daar geopenbaard ons spreekt van den eigendom, en dat wel in den zin van heerschappij van den mensch in opdracht van den Schepper over Diens scheppingsgoederen. En waar wij ons dus juist zeer goed kunnen vinden in die bepaling van den menscheijken eigendom als recht tot heerschappij, ook al zouden wij liever spreken van een opdracht tot heerschappij, en dat op grond van de Schrift, kunnen wij ook, terwijl wij het thans hebben over den eigendom, rustig en verantwoord onzen titel boven deze reeks handhaven en blijven spreken van een crisis van het gezag, ook daar waar wij in gepropageerde feitelijke ont-eigening van de onderneming en gezags-onderminning via vergemeenschappelijking van de onderneming, deze crisis zien openbaar worden in onzen tijd.

P. GROEN.